

ПОРІВНЯННЯ В ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ГАЛИНИ ЖУРБИ

Людмила Прокопчук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Резюме. У статті проаналізовано структуру й функційно-семантичне навантаження порівняльних конструкцій, уживаних у повісті Г. Журби «Зорі світ заповідають...». За формою вираження об'єктної частини виокремлено кілька типів порівнянь: сполучникові й безсполучникові; серед безсполучникових порівняльних конструкцій проаналізовано структури, об'єктна частина яких виражена іменником у формі орудного відмінка. З'ясовано шляхи оновлення загальнонародних порівнянь: лексико-семантичне наповнення компонентів порівняльної конструкції, незвична їхня сполучуваність. Простежено характерні ознаки таких порівнянь.

Ключові слова: художня картина світу, порівняльна конструкція, компонент порівняльної конструкції, оказіональна порівняльна конструкція, асоціативний зв'язок

Літературна спадщина Галини Журби, однієї «із найоригінальніших і найталановитіших письменниць українських»¹, досі залишається маловивченою, незважаючи на літературознавчі й мовознавчі студії, присвячені дослідженню деяких аспектів прози письменниці чи її біографії. З-поміж них – праці Валерія Шевчука², Наталі Мафтин³, Галини Сокол⁴, Наталі Шумило⁵. Тому звернення до художнього доробку яскравого українського прозаїка, чий твори позначені ідеєю відродження національного духу, утвердження національної ідентичності, вкрай актуальне й потрібне. Не можна не погодитись із В. Шевчук, який справедливо наголосив: «Про неї варто написати достатню кількість розвідок, щоб докладно й спокійно

¹ В. Шевчук, *Похід життя Галини Журби*, „Дивослово”, №5, 1990, с. 27.

² Там само, с. 27–36.

³ Н.В.Мафтин, *Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років ХХ століття: стильові й ідейні парадигми*, автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук, Львів 2009, 40 с.

⁴ Г.Р. Сокол., *Жанрово-стильові особливості прози Галини Журби: текст і контекст*, автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук, Івано-Франківськ 2010, с. 20. Сокол Г., *Сторінки біографії Галини Журби*, „Дивослово”, № 10, 50–55.

⁵ Н. Шумило, *Ідейні та поетикальні прикмети ранньої прози Галини Журби*, „Дивослово”, № 10, 2012, 55–59.

роздивитися й життя її, й твори, оцінити їх з верховини часу й повернути в живий естетичний обіг...»⁶.

„Життя само – найкращий повістяр, найхімерніший фантаст і поет. Хочу писати його таким, яким воно було”, – зазначала Галина Журба. Саме оце бажання та вміння писати життя таким, яким воно було, надає творам мисткині поруч із життєвою реальністю – реальність мистецьку⁷. Мова її творів – це поклик доби і водночас нові шукання, у яких вона спиралась на багатотисячову національну традицію з антропоцентризмом і гуманізмом. Слово письменниці сприймала доглибинно, як і увесь навколишній світ, мовне багатство вбирала не з книжок, а з казок няні, з її колискових. У творах письменниці, як слушно зауважив В. Шевчук, «завмер, як метелик у краплі бурштину, світ, який вона бачила, любила й уміла відтворювати. Бо любов до світу й людини в її творах – перша їхня прикметна ознака. Бо слово під її пером набувало трепетності й сили, а картини, що їх вона змалювала, творилися рукою доброго Майстра»⁸. Мовотворча майстерність митця системно виявляється в образних засобах відтворення дійсності, чільне місце з-поміж яких посідають порівняльні конструкції, які слугують одним із виразних показників його ідіостилю. *Мета* нашої статті – проаналізувати структуру й функційно-семантичне навантаження порівнянь у повісті Галини Журби «Зорі світ заповідають...»⁹.

Беручи до уваги наявність чи відсутність порівняльного сполучника – показника порівняння, основна функція якого полягає у вираженні компаративного характеру відношень між зіставляваними компонентами, порівняльні конструкції поділяють на сполучникові й безсполучникові. В аналізованому творі численну групу становлять сполучникові порівняння, приєднані сполучниками **як, мов, наче, немов**: *Обходив ранком межі, а думки його йшли попереду, як білі ягнята* [с. 104]; *Котиться довгий приглушений гомін. Полями, лісами. З фронту, окопів, мов хвиля чорного диму. Над озиминою стелиться низько, обкурює стріхи. До міст камінних підступає, наче відгук далекої повені* [с. 94], *Сонце, як і торішнє, лагідне, спокійне немов дитячко або ягнятко біле пеститься до рук, ласкаво лиже* [с. 101].

Такі порівняльні конструкції зазвичай мають трикомпонентну структуру: суб'єкт порівняння (те, що порівнюємо); об'єкт порівняння – (те, з чим порівнюємо); основа порівняння (те, на підставі чого порів-

⁶ В. Шевчук, *Похід життя Галини Журби*, „Дивослово”, №5, 1990, с. 36.

⁷ В. Біляїв, *Творчість у поході життя [Текст]: Галина Журба*, в: *На неокраїнім крилі...*, Донецьк 2003, с. 87.

⁸ В. Шевчук, *Похід життя Галини Журби*, „Дивослово”, №5, 1990, с. 36.

⁹ Г. Журба, *Зорі світ заповідають...*, Львів 1933, с. 132. Надалі реченнєві ілюстрації подаватимемо за цим джерелом, указуючи у квадратних дужках лише сторінку.

нюємо). За формою вираження об'єктної частини виокремлюємо кілька типів порівнянь:

– об'єкт виражений одиничним іменником: *Максимко як колода лежав без пам'яті, без чуття* [с. 63]; *Рука тремтіла, держучи розвійне, як райдуга, химерне перо* [с. 67];

– об'єкт – іменник, означуваний залежними словами: *Земля обіцяна, як сонячне марево, з тугою вінчана, кривлею й сльозами* [с. 113]; *Десятина стелилася довга, широка, мов святочна запаска* [с. 54];

– об'єкт – іменник у непрямому відмінку: *Хтось тихо, мов по перинах, наблизився до Дарки* [с. 11]; *Трохим пальцем по долоні водить, як по рядках писання* [с. 32]; *Зима перескочила немов на коньках* [с. 64];

– об'єкт виражений прислівником: *Ліз по-парубоцьки, міцно охоплюючи стовбур ногами* [с. 44]

– об'єкт – підрядна частина складного речення з експліцитним чи імпліцитним дієслівним присудком: (*Як ти бачив мого діда, що то за сила була*). *Візьме, бувало, цеглу й покришить, як хліб у руках* [с. 5]; *І зразу повеселішало в хаті, немов розвіявся важкий якийсь дим* [с. 8].

Як свідчить досліджуваний матеріал, порівняльні конструкції зазвичай мають трикомпонентну структуру, проте трапляються порівняння з імпліцитною основою. Розуміння прихованої інформації у таких конструкціях спирається насамперед на номінативне значення компонентів, усвідомлення правил їхнього семантичного поєднання без порушення значеннєвої узгоджуваності. Зазвичай ця ознака міститься в компонентах самої конструкції: *Лице в телеграфіста Євмена смугляве аж оливкове. Губи як вишня* [с. 116]; *Каже дід: увійшов я, а він лежить у келії на тапчані, мов те дерево всохле* [с. 38]. У першому реченні можна припустити, що основою порівняння є подібність зіставляваних об'єктів за кольором (губи за кольором нагадують вишні). Імпліцитність основи в другому реченні компенсує узгоджене означення *всохле*, що уточнює образ порівняння *дерево*. В окремих випадках визначити основу порівняння допомагає подальший контекст: *Мужик без землі, мов те деревце без коріння, – як не поливай, – всохне* [с. 21].

Серед безсполучникових порівняльних конструкцій, зафіксованих у досліджуваній повісті, переважають побудови з т.зв. орудним порівняльним (іменником у формі орудного відмінка): *А жар то спалахне синеньким вогником, то геть примеркне* [с. 7]; *Ніс діда Каленика блистів достигнуло вишнею* [с. 52]; *Потяг сунувся привидом чорним серед цього мовчазного світу* [с. 71]. Прикметно, що конструкції з орудним порівнянням зазвичай поширені узгодженими (як препозитивними, так і постпозитивними) означеннями, чим забезпечується конкретизація образу через вказівку на деталі кольору, форми та ін. Рідше трапляються структури з порівняльно-уподібнювальними прислівниками чи з дієсловами *нага-*

дувати, скидатися, що виконують функцію показника порівняльних відношень: *Ліз по-парубоцьки, міцно охоплюючи стовбур ногами* [1, с. 44]; *Він посміхається під коротким руським чубом та нагадує одного святого з іконостасу* [1, с. 47].

У художній прозі Галини Журби, як зауважують дослідники, простежується авторська майстерність у відтворенні соціального полотна зображуваного життя крізь призму народнопоетичної творчості. Тому в повісті досить часто трапляються усталені, традиційні порівняння, які допомагають авторові образно, емоційно, у конкретних чуттєвих картинах відтворити національно-мовний колорит Волинського краю, змалювати той чи той персонаж: *Мов полотно бліда, закривалася руками від маминих ударів* [с. 112]; *Дарка увійшла за нею, мов тінь* [с. 81]; *Ніхто не перечив тій ясній, як білий день правді* [с. 25]; *На них, припавши ниць до чорнозему, сам як земля чорний, спав на землі господар... Український селянин... Був, як худоба, або як дитина* [с. 11].

На українській культурно-мовній традиції ґрунтуються порівняння, позицію образу в яких посідають іменники – назви тварин: *Дядьки в кожухах, обчухрані, неповороткі, як воли, зі скриньочками на ремінних завісах* [с. 93]; *Бідні, мов ті сліпі цуценята, закинуті серед ночі на широкий шлях* [с. 126]. Як свідчить досліджуваний матеріал, Галина Журба, художньо переосмислюючи традиційні порівняння, витворює оригінальні авторські тропи на основі народних уявлень. Визначальним способом такої трансформації є введення додаткових компонентів задля увиразнення зображуваного: *Тоді Дарка ...кинулася як розлючений горобець, заклигала на місці* [с. 6]; *Пурхали з криком, як стадо горобців* [с. 54]; *А ми, дурні, ліземо. Деремося на ті гори, мов отара кручених овець. Подуріли. Геть зовсім божевільні стали* [с. 106]. Регулярність використання назв тварин у позиції образу порівняння спричинена загальномовним процесом метафоризації тварин: назви тварин виступають символами рис людського характеру. Авторка вдається до таких порівнянь, щоб увиразнити психологічний стан персонажа, його риси характеру.

Своєрідність індивідуального стилю митця найбільшою мірою спостерігається в змістовому наповненні компонентів порівняльної конструкції. Наприклад, у творі натрапляємо на такі індивідуально-авторські порівняння: *Телеграфні стовпи йшли безконечним рядочком впродовж шосе, як сірі мандрівці з одного невідомого в друге. Йшли та гомоніли стиха поміж себе, як ченці молитву або чудні мандрівні музики* [с. 54]; *Очі його були сполохані й великі, немов здивовання цілої землі збіглося до них* [с. 59].

Нетрадиційний асоціативний зв'язок характерний також для порівняння, що допомагає створити зоровий образ *землі*, напр.: *Земля Волинська мерцем незастиглим лежала заплющена під зажуреним небом. Над нею*

зграї чорного вороння зліталися на п'яний бенкет з цілої „імперії”... Вона, як розгорнутий псалтир, лежала перед засмученим небом. **Як Пересопницького євангелія мережані листки. Покинута, забута**" [с. 11]; *Його, а не його руки. Ті самі виболілі, мов проскура чисті, сіючі пшеницю* [с. 105]. Естетику цих образів визначає релігійний ракурс світобачення автора.

Окрему групу з-поміж оказіональних порівнянь становлять конструкції, які виникли внаслідок різних асоціацій, пов'язаних із одним предметом порівняння – книга, причому в основі кожної асоціації лежить інша ознака, актуалізувати яку допомагають атрибутивні поширювачі образу порівняння, пор.: *Небо було сіре, як ця мужицька книга життя* [с. 30]; *Всі ті події проходили одна по одній, як листки перегортої книги, й западали у Дарку, мов ті камінці в придорожню керничку* [с. 39]; *Дивилася широко розплющеними очима на речі, що круг неї творилися, як на малюнки незрозумілої, цікавої книги...* [с. 39]; *Пересовується давня, як поживкла книга, хроніка села* [с. 122].

Активним компонентом порівняльних конструкцій у досліджуваному творі виступають абстрактні іменники: *Слова гомоніли десь, як шелест травиці* [с. 11]; *Чийсь голос ласкавий, як пестіння, мов пісня колискова* [с. 11]; *До міст камінних підступає, наче відгук далекої повені, такий гомін чудний* [с. 94]. Такі порівняння продукуються на підставі несподіваних зіставлень, зближень ознак і виражають суб'єктивні естетичні уподобання автора.

Отже, порівняння в повісті Галини Журби «Зорі світ заповідають...», різноманітні за структурою та лексико-семантичним наповненням компонентів, увиразнюють авторську оповідь, слугуючи важливим засобом вираження психологічного стану героїв, їхніх думок і почуттів, підкреслення мовної своєрідності персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

- Біляїв В., 2003. *Творчість у поході життя [Текст]: Галина Журба, в: На неокраїні крилі...*, Донецьк, с. 79–99.
- Журба Г., 1933. *Зорі світ заповідають...*, Накладом Івана Тиктора, Львів, 132 с.
- Мафтин Н.В., 2009. *Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років ХХ століття : стильові й ідейні парадигми*, автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук, Львів, 40 с.
- Сокол Г.Р., 2010. *Жанрово-стильові особливості прози Галини Журби: текст і контекст*, автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук, Івано-Франківськ, 20 с.
- Сокол Г., 2012. *Сторінки біографії Галини Журби*, „Дивослово”, № 10, с. 50–55.
- Шевчук В., 1990. *Похід життя Галини Журби*, „Дивослово”, № 5, с. 27–36.
- Шумило Н., 2012. *Ідейні та поетикальні прикмети ранньої прози Галини Журби*, „Дивослово”, № 10, с. 55–59.

COMPARISONS IN THE ARTISTIC WORLDVIEW
OF HALYNA ZHURBA

Summary. In the article the author has analyzed the structure and the functional-semantic loading of the comparative constructions used in the novel „Zori svit zapovidaiut`...” by Halyna Zhurba. By the form of expression of the object part the author has distinguished several types of comparisons (similes), among asyndetic comparative constructions the author has analyzed structures, the object part of which is expressed by a noun in the form of instrumental case. The author has elucidated the ways of renewing nationwide comparisons: lexical-semantic content of the components of comparative constructions, their unusual compatibility. The peculiar features of such comparisons were defined in the article.

Key words: artistic world picture, a comparative construction, a component of comparative construction, an occasional comparative construction, associative connection